

Αφηγηματικοί Τρόποι

Τόσο στο ποιητικό, όσο και στο πεζό κείμενο ο λογοτέχνης έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει διαφορετικούς αφηγηματικούς τρόπους. Οι αφηγηματικοί τρόποι εντάσσονται στην ευρύτερη κατηγορία των αφηγηματικών τεχνικών και σχετίζονται με το πώς επιλέγει ο αφηγητής να παρουσιάσει την ιστορία του. Οι βασικότεροι αφηγηματικοί τρόποι είναι:

1. Η διήγηση
2. Η περιγραφή
3. Ο διάλογος
4. Η αφήγηση
5. Ο εσωτερικός μονόλογος
6. Ο ελεύθερος πλάγιος λόγος
7. Η μίμηση
8. Η εγκιβωτισμένη αφήγηση
9. Τα σχόλια

Η διήγηση ως αφηγηματικός τρόπος

Όταν ο ποιητής ή ο πεζογράφος επιλέξει να χρησιμοποιήσει τη διήγηση, αποκλείει την αυτοτελή αναφορά στο λόγο των άλλων προσώπων. Τα γεγονότα εξιστορούνται σε *τρίτο πρόσωπο* και η εστίαση είναι αυτή ενός “*παντογνώστη αφηγητή*”, ο οποίος φαίνεται να γνωρίζει τα πάντα για την ιστορία και τα πρόσωπα που συμμετέχουν. Ακόμα και οι πιο βαθιές σκέψεις των ηρώων είναι γνώριμες σε αυτόν. Κατανοούμε ότι η παρουσίαση μιας ιστορίας με αυτόν τον τρόπο είναι απόλυτα υποκειμενική.

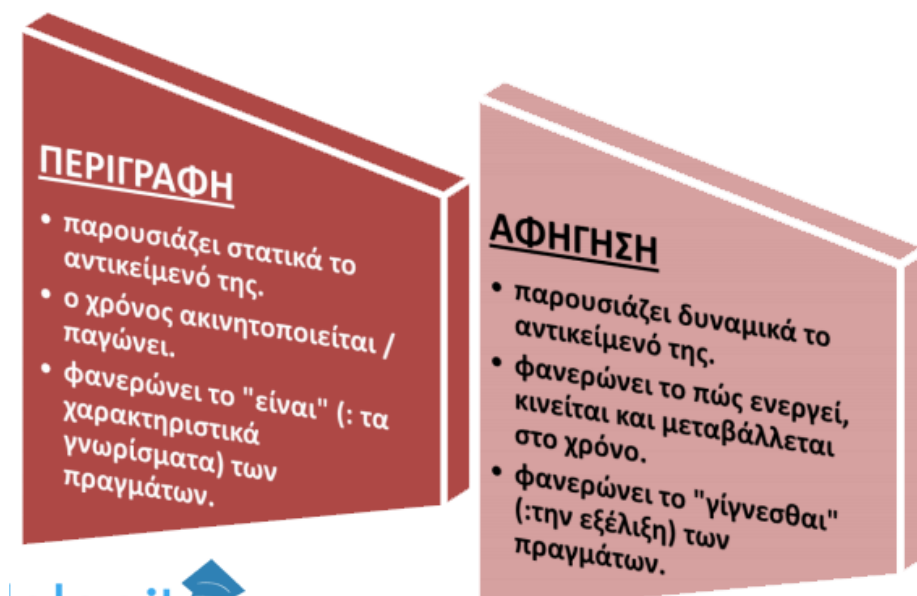
Τα λόγια των ηρώων, τα κίνητρά τους και οι επιθυμίες τους δίνονται σε πλάγιο λόγο. Ουσιαστικά δεν ακούμε ποτέ τη δική τους φωνή. Έχει διατυπωθεί η εύλογη απορία κατά πόσον ο αφηγητής είναι σε θέση να γνωρίζει τόσο καλά το βάθος της ψυχής των ηρώων. Είναι ξεκάθαρο ότι κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι κατέχει μια τέτοιου είδους απόλυτη γνώση. Ο αναγνώστης του λογοτεχνικού κειμένου γνωρίζει και ο ίδιος

ότι αυτή η παντοδυναμία του αφηγητή είναι μια λογοτεχνική σύμβαση, την οποία ακολουθεί, καθώς συντείνει στη απόλαυση του κειμένου.

Η περιγραφή

Όταν παρουσιάζουμε τα χαρακτηριστικά ενός τοπίου, ενός προσώπου ή μιας τοποθεσίας κάνουμε περιγραφή. Με αυτό τον τρόπο ο αφηγητής βοηθά τον αναγνώστη να σχηματίσει ευκολότερα τις αντίστοιχες εικόνες στο νου του. Η περιγραφή λειτουργεί ορισμένες φορές και ως μια *τεχνική επιβράδυνσης και κορύφωσης της αγωνίας*. [Η περιγραφή ως αφηγηματικός τρόπος χρησιμοποιείται έντονα από τις απαρχές της καταγεγραμμένης λογοτεχνικής παραγωγής, από το έπος. Ας θυμηθούμε την περιγραφή του Ομήρου στη ραψωδία Σ της Ιλιάδας. Με κάθε λεπτομέρεια φέρνει μπροστά στα μάτια μας την ασπίδα του Αχιλλέα].

Θα μπορούσαμε να προχωρήσουμε και σε μια ακόμα κατηγοριοποίηση αναφέροντας ότι η περιγραφή διακρίνεται:

→ Σε ρεαλιστική περιγραφή, κατά την οποία περιγράφεται ένα πραγματικό πρόσωπο, τοπίο ή πράγμα. Για παράδειγμα, μια περιγραφή του Ολύμπου.

→ Σε φανταστική περιγραφή, κατά την οποία περιγράφονται πλάσματα και οντότητες που υπάρχουν στη φαντασία του συγγραφέα. Για παράδειγμα, μια περιγραφή ενός εξωγήινου όντος.

→ Σε μεικτή περιγραφή, κατά την οποία ξεκινώντας από την περιγραφή ενός υπαρκτού προσώπου ή πράγματος προσθέτουμε και άλλα στοιχεία που αποτελούν προϊόντα της φαντασίας του συγγραφέα.

Ο διάλογος

Στο πλαίσιο των αφηγηματικών κειμένων αποδίδονται κάποιες φορές πιστά τα λόγια των προσώπων σε ευθύ λόγο, ο οποίος δηλώνεται τυπογραφικά με τη χρήση της παύλας ή των εισαγωγικών. Ο διάλογος είναι ο βασικός τρόπος των θεατρικών έργων. Αυτήν ακριβώς τη λειτουργία επιτελεί και όταν χρησιμοποιείται στο πεζό ή ποιητικό κείμενο. Προσφέρει *θεατρικότητα* και *ζωντάνια*, δίνει τη δυνατότητα να σκιαγραφηθεί η προσωπικότητα και η ψυχοσύνθεση των ηρώων μέσα από τα λεγόμενα τους, το πώς επικοινωνούν ή αντιπαρατίθενται. Τα έργα του Πλάτωνα είναι γραμμένα σε διαλογική μορφή, κάτι που τα συγκαταλέγει και στα λογοτεχνικά αριστουργήματα.

[Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα έργα του Παπαδιαμάντη και του Βιζυηνού. Η χρήση του διαλόγου, που συνήθως γίνεται και στην ιδιωματική διάλεκτο των πρωταγωνιστών βοηθά ιδιαίτερα να σκιαγραφηθούν οι προσωπικότητές τους. Η αντίθεση ανάμεσα στην καθαρεύουσα της αφήγησης και το ιδίωμα του διαλόγου δημιουργεί μια αντίστιξη και εντείνει την απόλαυση του κειμένου.]

Η αφήγηση

Για να έχουμε αφήγηση πρέπει να υπάρχουν τρία στοιχεία: Ο πομπός, ο οποίος αφηγείται, ο δέκτης που λαμβάνει το μήνυμα και φυσικά το περιεχόμενο της αφήγησης. Ο αφηγητής μας μεταφέρει τόσο τα γεγονότα, όσο και τα λόγια των προσώπων. Τα γεγονότα παρουσιάζονται με πιο σύντομο και έμμεσο τρόπο. Ωστόσο, βασικό σημείο που πρέπει να τονιστεί είναι ότι σε μια αφήγηση δεν είναι δυνατόν να συμπεριλάβουμε όλα τα γεγονότα. Αυτό καθιστά την επιλογή και το ταλέντο του λογοτέχνη ως το πρωταρχικό στοιχείο που θα καθορίσει και την ποιότητα των γραφομένων. Στη σύγχρονη λογοτεχνία είναι σύνηθες το φαινόμενο του πειραματισμού στον τρόπο με τον οποίο ξεδιπλώνεται η αφήγηση. Πολλές φορές καλούμε τον αναγνώστη να «συμπληρώσει» τα κενά. Με αυτόν τον τρόπο ο κάθε αναγνώστης γίνεται και συνδημιουργός.

Ο εσωτερικός μονόλογος

Ο εσωτερικός μονόλογος εστιάζει στη ροή των σκέψεων ενός πρωταγωνιστή. Ο τρόπος που μιλάμε στον εαυτό μας είναι συνειρμικός. Συναισθήματα, σκέψεις, αναμνήσεις, μελλοντικές προβολές περνούν από μπροστά μας, όπως οι εικόνες μιας

ταινίας. Κύριος στόχος της τεχνικής αυτής είναι να φέρει στην επιφάνεια την αδιάκοπη ροή σκέψεων, εικόνων, αναμνήσεων, συνειρμών και εντυπώσεων που διασχίζουν την ψυχή και το νου του ήρωα, σαν να ήταν δυνατόν να διατυπωθούν όλα αυτά σε λόγο αυτόματα, τη στιγμή ακριβώς που γεννιούνται. Πρόκειται για ένα εντελώς ιδιόμορφο είδος αφηγηματικού λόγου, που δίνει την εντύπωση ότι προσπαθεί να μας εισαγάγει στην εσωτερική ζωή του ήρωα, σαν να μην είχαμε κανενός είδους συγγραφική παρέμβαση: ακόμη και η συντακτική οργάνωση του λόγου είναι υποτυπώδης, σα να μιλά πραγματικά το υποσυνείδητο. Η αλληλουχία είναι εσωτερική, δεν εντοπίζεται παρά μόνο μέσα στην ιδιαίτερη ψυχοσύνθεση και ιστορία του υποκειμένου.

Ο ελεύθερος πλάγιος λόγος

Ο ελεύθερος πλάγιος λόγος χαρακτηρίζεται ως η ενδιάμεση μορφή ανάμεσα στον ευθύ και τον πλάγιο λόγο. Ουσιαστικά πρόκειται για τον συνδυασμό δύο φωνών: του αφηγητή και του χαρακτήρα του οποίου τα λόγια μεταφέρει ο αφηγητής. Στον ελεύθερο πλάγιο λόγο δεν έχουμε ρήμα εξάρτησης, άρα τα λόγια των προσώπων μεταφέρονται με μεγαλύτερη πειστικότητα. Η αδυναμία του ελεύθερου πλάγιου λόγου είναι πως δεν είναι πάντοτε σαφές το αν πρόκειται για τα λόγια ενός προσώπου ή για την ερμηνεία του ίδιου του αφηγητή σχετικά με το τι θα μπορούσε να έχει πει κάποιος άλλος.

Ας παραθέσουμε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για να αποσαφηνίσουμε το σημείο:

Ευθύς λόγος: Όταν τον συνάντησε του είπε λάμποντας: «Χαίρομαι που σε βλέπω».

Πλάγιος λόγος: Όταν τον συνάντησε του είπε ότι χαιρόταν που τον είδε.

Ελεύθερος πλάγιος λόγος: Όταν τον συνάντησε έλαμψε. Χαίρονταν πολύ που τον είδε.

Η μίμηση

Η μίμηση επιτυγχάνεται με τρεις τρόπους

α) Με τον συγκεκριμένο τρόπο ο λογοτέχνης έχει την επιλογή να παρουσιάσει την ιστορία μέσω ενός άλλου προσώπου, συνήθως πλαστού (φανταστικού) σε πρώτο – κατά κανόνα – πρόσωπο. Δεν αποκλείεται η αφήγηση να πραγματοποιείται και στο τρίτο πρόσωπο και τα συμβάντα να αποδίδονται από την οπτική γωνία ενός χαρακτήρα. Τις περισσότερες φορές η επιλογή είναι η πρωτοπρόσωπη αφήγηση, καθώς με αυτόν

τον τρόπο ο λόγος αποκτά σφριγηλότητα και ζωντάνια και δίνει την αίσθηση της αυθεντικότητας και της αξιοπιστίας του προσωπικού βιώματος.

β) Ένα κείμενο μπορεί, επίσης, να έχει μια καθαρά διαλογική αφήγηση. Είναι μια τεχνική που προέρχεται από το θέατρο. Ο αφηγητής απουσιάζει και η εξέλιξη της υπόθεσης παρουσιάζεται μέσα από τον διάλογο.

γ) Τέλος, ο πιο συχνός τρόπος είναι αυτός της μικτής αφήγησης μέσα στον εκφραστικό τρόπο της μίμησης. Σε αυτή την περίπτωση υπάρχει αφηγητής. Η αφήγησή του, ωστόσο, διακόπτεται από διαλόγους ανάμεσα στα πρόσωπα της ιστορίας. Αυτόν τον αφηγηματικό τρόπο τον συναντούμε στα περισσότερα διηγήματα και μυθιστορήματα.

Η εγκιβωτισμένη αφήγηση

Στην εγκιβωτισμένη αφήγηση μια αφήγηση τοποθετείται στο εσωτερικό μιας άλλης. Συνήθως, δηλαδή, μέσα στο πλαίσιο της κύριας αφήγησης, λαμβάνει το λόγο κάποιο άλλο πρόσωπο και αφηγείται μια δική του ιστορία, η οποία μπορεί να έχει άμεση ή έμμεση σχέση με την κύρια ιστορία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εγκιβωτισμού έχουμε στην Οδύσσεια του Ομήρου.

Τα σχόλια

Σε κάποιες περιπτώσεις ο αφηγητής προσθέτει κάποια σχόλια, διατυπώνει γνώμες απόψεις και κρίσεις που αφορούν τα πρόσωπα της ιστορίας ή τα δρώμενα. Με αυτόν τον τρόπο δίνει την εντύπωση ότι κάνει έναν διάλογο με τον αναγνώστη, ότι του ζητά να εστιάσει σε κάποια συγκεκριμένη πτυχή της ιστορίας, ενώ επιβραδύνεται η ροή της εξέλιξης των γεγονότων.